

Бригадни Ђенерал
Свет. С. Ђукић

Народна библиотека
Србије

11521900

ДИСЦИПЛИНА МОРАЛ ЧАСТ

»Војска је организам који обухвата тачкове разног обима и вредности, и ми схватамо потребу свих чинова од каплара до ђенерала.«

Прештампано
из Пешадиско-артилериског гласника

Сарајево 1934, Штампарија »Босанска Пошта«

0=34010823
Сарајево, 27. X. - 1934.

БРИГАДНИ ГЕНЕРАЛ
СВЕТ. С. БУКИЋ

ДИСЦИПЛИНА МОРАЛ ЧАСТ

Бата Мисесанић

ПРЕШТАМПАНО ИЗ
ПЕШАДИСКО - АРТИЛЕРИСКОГ ГЛАСНИКА

САРАЈЕВО 1934

ШТАМПАРИЈА
„БОСАНСКА ПОШТА“

II 521900

K. 1049/2006

Код нас се често пута мешају појмови о дисциплини, моралу и части у војсци. Због тога је потребно, да се ти појмови прецизирају и јасно одвоје. То има не само теоријске већ и велике практичне вредности.

ДИСЦИПЛИНА

По пр. Сл. I део тач. 118 *»дисциплина обухвата све моралне, умне и физичке способности војника«*. По тач. 113 она је: *»врлина која се састоји у познавању, усрдном и тачном вршењу свих војничких дужности и извршавању свих заповести, наређења и службених прописа у војсци.«* По тач. 123: *»употребом благородних средстава војна се дисциплина подиже, а употребом принудних средстава војна се дисциплина одржава на потребној висини.«* Слична је дефиниција дисциплине и у Уредби о војној дисциплини.

И неки писци сматрају, да је војничка дисциплина скуп — збир свих моралних и узвишених особина, као и страха од казне. То не стоји, јер је код најамничких војсакâ била гвоздена дисциплина, а узвишених моралних особина није било. Неки писци сматрају, да је војничка дисциплина безусловно потчињавање своје воље вољи старешина. У ствари то је само субординација, безусловна послушност; то је

само услов за дисциплину али не она сама. Неки помињу »ред и дисциплину« итд.

Све ово показује да се узима врло широк појам о дисциплини и да се прелази у област војничког морала.

Је ли дисциплина појам, стање, способност, појава, сила, или врлина?

Ако је дисциплина супротан појам недисциплини, која се огледа у оним дисциплинским грешкама које помиње Уредба о војној дисциплини (чл. 5), онда би се могла поставити ова дефиниција: Дисциплина је психофизичко стање, где је све и свако на свом месту, увек исправни, и где сваки без поговора врши тачно, у одређено време, свој посао, функцију, дужност. Дисциплина је дакле увек појам о некој уоквирености са тачно опредељеним границама. (Научне, философске дисциплине).

Право појимање дисциплине искључује свако дометање; она не садржи друге особине: храброст, иницијативу, патриотизам. Чим се те друге особине додају онда не остаје чиста, сама дисциплина. Иницијатива чак квари дисциплину и зато се у доба старих Римљана кажњавала и победа без наређења. То је доба гвоздене дисциплине. Дисциплина може постојати и кад нема храбрости; она је шта више мера против плашљивости и страха од смрти. Може постојати и кад нема патриотизма итд.

Према томе дисциплина није збир — скуп моралних особина већ и она улази у тај збир.

Индивидуална дисциплина је драгоцену особину и способност цивилизованог човека да потчини своје радње, поступке и своју вољу — правилима, прописима, законима и старешинама. То је нека врста дресаже, тренирања, чиме се добија навика да се извесни послови врше лако и сигурно, без размишљања, аутоматски. Виртуоз, дугим истим вежбањима са сигурношћу и без погрешке узима највећом брзином разне и тачне тонове.

Колективна (ускутна) дисциплина састоји се у томе: да се све воље и снаге појединаца управе једном заједничком циљу, да се потчине једној јединој вољи како би се постигао извесан заједнички рад у хармонији. То значи: преобратити појединачне, растурене и невезане воље у једну целину, која има само једну вољу и једну тежњу — да се по сваку цену постигне заједнички циљ.

Ништа лепше не показује мађиску моћ дисциплине, индивидуалне и колективне, као методичко и задивљујуће функционисање једног оркестра. Сваки музичар, прекаљен на свом инструменту, дошао је до тог савршенства у својој вештини и на свом инструменту строгом индивидуалном дисциплином, која му је наметнула правилна и методичка вежбања. Под управом шефа оркестра, скуп дисциплинованих инструментиста има само једну вољу која се сама по себи оријентише према једном циљу, означеном музичким знацима и партитуром, а чију меру даје палица за командовање. На тај начин стотина разних музичара извршују у скупу и са прецизношћу, без колебања и дискусије, музичко дело композитора, чија партитура није ништа друго него таблични преглед заповести, која се има безусловно извршити.

Зар није исти случај и са војском, у рату и миру? На широком војишту, у средини хиљаде опасности и тешкоћа, једна војска добро дисциплинована и добро упућена од свога команданта и његовог ђенералштаба, — може извршити у хармонији низ разних операција, ка једном заједничком циљу, према замисли и заповести свога команданта.

Дисциплина је дакле животни и хармонични принцип војсака; чувар цивилизованих народа, против инвазије. Историја нам показује да су велики антички народи очували своју моћ благодарећи само енергичном одржавању дисциплине у њиховим војскама. Чим су занемарили овај животни принцип, почела је њихова декаденција и они су брзо постали плен њихових непријатеља или анархије.

Далеко од тога да се дисциплином слаби достојанство, интелигенција, кураж и све остале војничке врлине; напротив, дисциплина чини да се све те врлине развијају у маси. Она ућуткује разорне пасије, потстиче одушевљење, развија дух солидарности (који се јаче развија у заједничкој стези и невољи); улева поверење (јер се зна да сваки мора бити на свом месту и да мора вршити своју дужност); она скупља у један сноп све војничке врлине (али се она не састоји од тих врлина) и упућује их, концентрише их и регулише према једном заједничком циљу.

Историја показује да су дисциплиноване војске, и са мање бравура и подвига побеђивале недисциплиноване војске које бележе и највећа јунаштва. Наполеон говораше: »Два Мамелука борили су се противу три Француза; али сто француских коњаника нису се бојали сто Мамелука; триста Француза победили су увек триста Мамелука; а хиљаду Француза тукли су се са хиљаду и пет стотина Мамелука.« Толики је био утицај дисциплине, тактике итд.

»Надмоћност дисциплинованих војника над масама варвара долази у главном од поверења кога сваки има према својим друговима и старешинама«, пише Дарвин. »Без дисциплине људи прикупљени у војску, само су банда крвожедних животиња«, говораше ђенерал Моран.

Дисциплина је не само веза која држи сноп, већ и невидљиви ланац који спаја старије и млађе. Она развија дух солидарности и узајамног поверења. Дисциплина се стиче навиком, непрестаним и истим радом, када ред и послушност постану друга природа. *Дисциплина је линија задовољавајућег вршења дужности.* Када се тај степен постигне настаје период одржавања дисциплине. Чим неко попусти, подбаци ту линију, мора се разним средствима вратити на ту висину. Сваки ко покуша да напусти место на маршу, у борби, у строју, који олабави у вршењу своје дужности, свога посла, улоге, — мора се ставити на своје место и натерати на вршење дужности. Дисциплини је циљ да принуди људе,

да остану на свом месту и да врше и најтеже дужности и против своје воље, некад у смртној опасности. Она је гаранција против људских слабости о којима се мора водити рачуна. Она тражи оно што сваки мора дати. Не сме се допустити ни најмање отступање, да неред не би узео велике размере, ако се на време не поврати. Дисциплина је основана на сили и страху од казне (и последица), — и постиже се непрекидном контролом и неумољивим натеривањем на вршење дужности, чим се покаже и најмања лабавост.

Ако у некој трупи попусти дисциплина, кривица је до старешине, јер нема примера да један способан старешина, који је на висини свога положаја, не уме да одржи дисциплину и да не може да постави сваког на своје место, да натера на вршење дужности. Сваки је могао приметити, да је трупа којом се командује с интелигенцијом, мирноћом, чврстином и сигурношћу била увек дисциплинована. Трупа, где нема контроле ни строгости, или се командује неувиђавно, самовољно, брзо постаје недисциплинована и појединачни испади су први знаци општег расула. Мора се обраћати пажња на најмање ситнице и то свакога дана и свакога часа.

МОРАЛ

Појам војничког морала изражава се вољом и усрдношћу којима се врше извесни послови, дужности. То је управо војнички дух, *полет* којим се врше најопаснији и најтежи послови у миру и рату. Кад је тај полет велики онда се савлађују и највећи напори, умор, оскудица па и сâм страх од смрти. Најтежи задаци у рату лако се извршавају само кад је тај дух на висини. Онда се такмиче појединци и читаве јединице ко ће боље, ко ће више.

Ако се војска сматра машином, дефиниција ће бити тачна ако се дода, да та машина има душу и да њом управља једна воља; да је машина исправна (сваки део на свом месту, чврст а неукочен); да је послушна те да иде у правцу где је управљач води; да ради прецизно и да не изда никад. Та исправност машине јесте *дисциплина*, а мотор који покреће ту машину и који јој даје снагу, јесте *морал* — душа машине. Све оно чиме се машина дотерује да буде увек исправна, свакодневна контрола и прегледи, пробе, чишћење, смотре и т. сл. спада у *област дисциплине*; оно што обезбеђује снагу, мотор, бензин спада у *област морала*. Уље које подмазује машину, које чини да се иста не укочи, спада у област дисциплине. *Где је мање трења боља је дисциплина. Где је већа брзина од прописане, већи је и полет, енергија, дакле — морална снага.* Дисциплинован оркестар изводи дело са прецизношћу, али нас не загрева. Треба му још дати енергије, темперамента, ритма, севдаха, да нас занесе.

Висок морал је правилнији назив — него висока дисциплина. Дисциплиноване војске јако налице једна на другу док се знатно разликују по моралној јачини; и де-

шава се, да мала група морално јачих људи растера далеко већу непријатељску снагу.

Ако је линија задовољавајућег напора и успеха — линија дисциплине; онда је морална снага све што је изнад те линије; а недисциплина све што је испод ње. Подићи дух, значи повећати вољу за радом; повратити дисциплину значи причврстити шрафове који су олабавили. Дисциплина тражи оно што се мора дати; а морал оно што се хоће и може преко тога даћи. Дисциплина натерује људе да раде и да остану на свом месту и против своје воље. Она је гаранција против људске слабости и лењости. Дисциплина тражи дакле да се ради тачно оно, и у реду, како се наређује, а морал да се то ради са највећом вољом и усрдношћу. Вршити свој посао по дужности — дисциплина је; вршити га с убеђењем и вољом — морал је. Прво је занатски; друго уметнички. Дисциплина уоквирује рад, а морал пребацује и уостручава моћи. Дисциплина је ланац око снопа чија је животна срж морал. Челични оквир и шрафови не дају да се машина расклимата; а мотор је креће већом или мањом снагом. Тешко је рећи које је важније; обоје је нужно и једно без другог не вреди. Војска у којој има много јуначких подвига неће постићи много успеха ако у њој нема дисциплине која ће уоквирити све напоре и упутити их једном смеру. (Мамелуци).

Има једна фина разлика између послушног и дисциплинованог војника, као и између морално јаког. Послушан војник ће извршити увек заповест свога старешине, тачно, на време; али он се може опијати, бити неуредан у оделу и пићу, може закашњавати итд. Такав војник не врши ништа друго сем оно што му се нареди. Без наређења не ће ништа урадити; гледаће како све око њега пропада. Дисциплинован војник ће вршити тачно и прецизно не само наређења него и сва правила и прописе; биће увек исправан, уредан, тачан итд. Морално јак опет може дати много више него што се тражи и наређује; али и он не мора бити дисциплинован. Комити су храбри, морално јаки, али нису никад довољно

дисциплиновани. Наши брђани су беспримерне храбрости и моралне јачине; али им стега, дисциплина, тешко пада и обично су слабо дисциплиновани, јер је код њих сувише развијена индивидуалност, иницијатива, које не иду увек паралелно са дисциплином.

Док се дисциплина ствара непрекидном, свакодневном контролом, строгошћу и терањем; дотле се морал, воља за радом развија и подиже очинским командовањем, бригом о својим људима (храна, одело, стан); правилним оптерећењем и поделом рада; праведним похвалама и наградама. Тиме старешина стиче углед, поштовање, љубав потчињених док им строгошћу, контролом и терањем улива страх. Најбоље је ако један старешина може да постигне и једно и друго — страхопоштовање. Али ако не може обоје, онда је боље да га се боје него да га само воле, јер та љубав стоји на несигурним ногама. Пре се напушта и вређа онај кога волимо, него онај кога се бојимо. Најсигурнији су они које ценимо због њихове способности, јер ћемо их у опасним часовима чувати зато што нам требају, а не зато што их волемо или их се бојимо. Ако поред велике способности, старешина служи и као пример, онда сви радо иду за њим, јер пример у вршењу дужности има мађску моћ над масама.

Морал једне војске, воља за радом, повећава се, ако постоје: поштовање и љубав према старешинама, оданост према њима; другарска солидарност; љубав према завичају и отаџбини; расна храброст и мушкост, челични карактер »који цвета и сазрева у мукама, а осушио би се у атмосфери згоде и угодбе«, — убеђење у потребу некога рада; амбиција, утакмица и стид, срам од другова и света.

Ако све то израније није усађено у души војника, морају се прво ти осећаји развити и тек онда ће се појавити прави војнички морал. За дисциплину нису потребни никакви ранији предуслови, јер се она стиче чим се почне сте-

зати, контролисати и кажњавати за грешке. Добро је ако израније постоји навика на ред и послушност, али то није неопходно нужно, јер се то може за најкраће време стећи — чим се употребе јака средства. Стицање морала је далеко спорије али кад се стекне, онда је стабилније него што је стечена дисциплина, која попушта чим попусти стега, строгост и контрола. У доба кад су војници били увек пред очима старешина, у борбама средњег века, дисциплина је била стабилна. Чим се војници почели растурати и прикривати по разноликом земљишту, нестало је контроле и према томе је дисциплина постала несигурна. Тражила се моћнија средства и почела се обраћати већа пажња на морал војника и узвишенија осећања, који ће их покретати на рад и кад нису под оком старешине; кад је довољно само и око друга — земљака.

УЗРОЦИ НЕДИСЦИПЛИНЕ И ДЕМОРАЛИЗАЦИЈЕ

1) *Има узрока који штетно утичу у исто време и на дисциплину и на морал војника* и то су:

— Претераност у ма ком правцу (у казнама, напрезању...) која производи уарумљеност и јогунство. »Кад зло или добро преврше меру, ми их не осећамо више.«

— Неправде учињене појединцима; ако се једни кажњавају или награђују, а други за исте поступке пропуштају.

— Нечовечност, егоизам и користољубље старешине.

— Необученост, неизвежбаност, нетренираност људи, изнуреност.

— Слабо снабдевање.

2) *Узроци који штетно утичу само на дисциплину:*

— Слаба контрола, испуштање из вида својих људи, ма за најкраће време.

— Лењост старешине, неуочавање грешака својих млађих; немарност.

— Недостатак строгости и слабост старешине, плашљивост.

— Пропуштање грешака и некажњавање.

— Објашњавање, образлагавање, извињавање; предусретљивост; олакшице.

3) *Узроци који штетно утичу само на морал* (убијају вољу за радом);

— Непризнавање, неуочавање рада и заслуга својих млађих; приписивање заслуга себи или другима, а не онима који су заслужни. — Запостављање једних, привилегисање других.

— Неувиђавност и самовоља, малтретирање млађих; претераност у захтевима, и тврдичење у наградама, похвалама.

— Неоправдани напори; беспотребни маршеви, дуга седења, чекања.

— Неспрема и неспособност старешине, а нарочито плашљивост и неодлучност, колебљивост.

— Ситничарење и несносна контрола, цепидлачење, кажњавање, укоравање, замерке, псовање...

— Невођење бриге о млађима, нестарање о њиховим потребама; неосећање њихових мука, туге, радости и жалости; недостатак тоpline према млађима; непредусретљивост.

— Извлачење старешине од посла и од опасности, одговорности.

— Ако се не прави разлика између добрих и рђавих.

— Ако се намере не објасне, не образложе...

Из предњег се може запазити да има узрока који утичу повољно на дисциплину али у исти мах и неповољно на морал војника; и обратно. (Музика, песма, весеље подижу дух, морал али су често узроци недисциплине).

СТВАРАЊЕ ДИСЦИПЛИНЕ И ПОДИЗАЊЕ МОРАЛА

а) Стварање и одржавање дисциплине

Да се створи дисциплина потребно је:

1) Створити (ако већ не постоји) навику на рад, ред и послушност. Треба свакога дана и часа захтевати да је свако на свом месту и да ради само свој посао. Рад треба да је интензиван и кратак, како не би одужавањем попустила пажња. И после рада потребна је стална пажња старешина и контрола војника у одевању, јелу и пићу.

2) Никад не допустити лењствовање. Стварати послове; вршити смотре, обиласке. »Кад војник ради онда нема времена да зло мисли.« Тренирати стално и ум и тело и душу. Непрекидно вежбати, не давати никакве олакшице, већ све више повећавати оптерећење.

3) Заповедање треба да је строго, неумитно, немилосрдно. Неуморно и трпељиво свакодневно бдити над млађима, држати их под оком; поучавати и натеривати на рад и ред. Чим неко попусти, уочити то и предузети одмах мере. Млађи мора осетити да га прати око старешине, да ће се његове омашке и грешке опазити. Млађи никад не сме критиковати старешину нити тражити иста права. Старији мора увек да држи на удаљењу млађег и да не открива своје мисли нити да образлажава своја наређења. Императивно наређивати; па некад и без икаквог разлога. То је тренажа душе млађега. Ко ставља у дискусију своја наређења даје доказа о својој слабости. Дисциплини је основ на сили а не на праву и доказивању свога права. Тражити и немогуће да би се добила права мера. Империтивно »напред« више вреди од молећивог »за мног«. У војсци нема ситница. Поступати као учитељ према ђаку. Старешина и млађи никад не могу бити једнаки по праву.

4) Казну употребити чим се покаже лабавост, непажња или непознавање свога посла. Најоштрије казнити рђаво расположење према старешини; и то неодложно, громовито, без праштања и одлагања. И замерка је казна за

осетљивог; за неосетљивог корбач, мамуз употребити кад год погреши. Бруталност не утиче увек штетно на дисциплину. Неувиђавност, само према свима, такође не штети дисциплини. Дрскост више импонује него молећивост. Главно је да ни једна грешка не прође без замерке или казне; и да млађи осећа увек свога старешину; да буде сигуран: ако погреши, биће кажњен без милости.

— »Боље је девет невиних казнити него да један кривац прође без казне.«

— »Млађи су по природи лењи и незнају правила и прописе; војници нису дошли да покажу своју иницијативу већ да се науче како ће употребити себе и своје оружје у рату.«

— »Старешина не сме бити интиман са млађима јер одмах постану дрски.«

— »Никад се истински није потпомогнуто од млађих као кад знају да смо неумитни« (Наполеон).

— »Хладноћа или грубост од оних који су изнад нас чини да их мрзимо; али један поздрав или осмејак измири нас«. (Лабријер).

— »Људи обично уважавају онога ко њих не уважава.«

— »Гомиле послушно респектују силу а овлаш се осећају дирнуте добротом, која је за њих само израз слабости.« (Макијавели).

— »Људе познати а њима остати непознат.«

— »Ко лако прашта мами на увреде и грешке.«

— »Не треба се варати, људи остају увек људи и нису онакви какви изгледају.« (Лесинг).

— »Људи су захвални док им можеш чинити добро или зло.« (Ла Рашфуко).

— »Кад кривац пролази без казне то је знак плашљивог или рђавог законодавства.« (Де Лиљ).

— »Боље казнити десет пута него претити најгрознијим казнама.

— »Војник мора бити сигуран да ће увек и одмах бити кажњен чим погреша и да ће пре свет пропасти него да ће се друкчије десити.«

— »Не треба грешку доказивати, довољна је само сумња да је грешка учињена. Главно је да кривац буде кажњен а невин нека му прави друштво.

б) Стварање и подизање морала

Да се подигне дух, воља за радом и за рушењем прека чак и у опасности за живот, потребно је:

1) Указивати на најлепше примере из историје и садашњости, који побуђују племенито подражавање. Старешина треба да претходи примером и да млађем може рећи: »Буди ти какав сам ја«.

2) Правилна подела рада и напора. Чинити олакшице где год се може без уштрба по службу. Давање одмора; изласка у варош, отсуства. Заштитити своје људе где год се може. Поштедити их од непотребних напора, трзања. Бити увиђаван.

3) Заповедање треба да је *очинско*, али не и *материнско*. О млађима водити бригу као о синовима и они ће вам истом мером вратити. Велика способност старешине, престиж, најсилнија су средства у заповедању људима. Радо идемо за оним ко познаје боље пут. Апсолутна једнакост у правима и дужностима између старешина и млађих. Не допустити себи ништа што би млађем ускратили. »Правичан човек то је слика Бога на земљи«. Тајна заповедања људима је у понашању. Где морал цвета не треба много полиције. Дирнути најтање жице људске душе, пробудити племенита осећања за такмичење; апеловати на образ, част, потстицати на рад примером, речима, гестом, — значи дунути душу предузећу. Убедити неког у потребу каквог рада значи упола олакшати извршење. Бити и пријатељ својих људи, обраћати се на њих свесрдно, топло, рачунати на њих лично, по имену. »Кад не можеш умом, — обрати се срцу.«

4) Казна чини да се не греши, али награда и дух такмичења чине да људи напрегну све силе »Жандармима се не стварају добри грађани нити казнама добри војници.«

Употреба мамуза доказ је невештине у јахању коња; па ипак никад не поћи на јахање без мамуза и корбача. Тражити да млађи раде пуном паром али за то их треба наградити широком руком. Награде морају бити правичне; где нема правде нема ни верности. Грешити је људски; ко ради — греши. И добар се коњ спотакне. Добар мора бити сигуран да неће бити кажњен и ако случајно погрешити. Сваки напор учити и похвалити па ма и не дао оне резултате који су очекивани.

— »Похвале које се чине служе често да нас учврсте у практиковању врлина.« (Шамфор).

— »Награде имају далеко већу моћ него казне и што дуже рат траје то ова моћ награде постаје све већа. Умор и тешкоће рата, као и страх од смрти, чине да се најслабији извуку, нађу начина да се уклоне из редова војске, са фронта; остаје елита коју не покреће у смрт страх од казне него *стид* од другова, породице, земљака и слава пука, чете, традиције.« (Де Брак).

— »Морал војске зависи од утицаја кога имају награде и одликовања на масу и од суда кога маса стече на начин стицања и давања награда. Ако се награде дају лако и незаслужнима онда се племените природе не отимају око њих« (Троши).

— »Не похвалити, за осетљивије је теже него бити кажњен. Може се појмити колика је пустош кад неко добије казну место награде, услед површности или неувиђавности свога старешине.«

— »Маса људи је слаба и заслужује више сажаљења него мржње. Непрестаним презирањем неће се успети да се она морално подигне; напротив: треба је убедити да је она боља него што је у ствари, ако се жели добити од ње све што се жели и зашта је она способна« (Наполеон).

— »Прекомерним казнама пук окори до тог степена да му нестане оне племените осетљивости. На тај начин се он скида са моралне висине и никад се више не може да попне на њу« (Де Брак).

*

Лако је увидети да је дисциплина једно, а морал војника друго и да су разни путеви којима се постиже једно или друго. Према томе морамо бити пажљиви да стицањем дисциплине не упропастимо морал војника, да им не убијемо вољу за радом. А то је могућно постићи са мало више пажње и посматрањем, испитивањем дејства разних средстава.

Наше правило службе I део тач. 123 лепо говори: Употребом благородних средстава морал се подиже а употребом принудних средстава војна дисциплина се одржава на потребној висини. У правилу су само помешани изрази али идеја поменуте тачке морала би се овако схватити. Сем тога, и ако сваки старешина треба да разуме наизменичну употребу благородних и репресивних мера; и сама подела рада у војсци иде томе на руку. Ниже старешине по природи свога посла морају се више бавити ситницама од којих зависи дисциплина; а више старешине постепено напуштају ситнице и занимају се крупним стварима од којих зависи морал војске. На тај начин се негује и дисциплина и подиже морал. Нпр. пук је извршио дневни марш под тешким околностима од 50 км. На крају марша попустио је ред. Дисциплинарац ће замерити за најмањи неред; моралиста ће похвалити извршен марш. Прво личи младом командире, воднику и подофициру; а друго ђенералу.

У војсци у којој се сви баве ситницама, или сви крупним стварима, неће бити ни дисциплине ни морала. Не сме се десити ни то, да се бављењем једним пословима занемаре потпуно други. Више старешине, бринући се да се морал војске подиже на што већу висину, не смеју потпуно заборавити дисциплиновање трупе.

Дисциплиновање трупе завршава се у пуку. »Ђенерал треба да уме да се појави на бојном пољу, у озбиљним часовима. Ништа тако не може да подигне морал једне дивизије у периодима затишја, као кад њен командант свакодневно силази у ровове. Ако разуме свој посао, он тамо не одлази да разгледа амбласман каквог митраљеског гнезда или трасу каквог рова, детаље који не треба да га интересују, већ зато да се покаже и овлада срцима. Нека сиђе у заклоне, нека разговара са људима о њиховим потребама, о њиховим надама; нека брижљиво избегава жучне примедбе, које не приличе његовом положају и које војници не могу да допусте његовим устима, па ће га трупа врло брзо завоleti и од тада бити потчињена његовом утицају у свакој борби... Пре операције: да дође трупи просто и без помпе, да јој објасни околности борбе, вероватне тешкоће, резултате којима се надамо, не кријући ништа... Борба почиње... Убрзо наступа замор... командант треба да се појави: излажући се за један тренут истим опасностима... Ако дође са џеповима пуним декорација и паклића дувана, са душом која трепери од патриотског узбуђења, ако буде умео да покаже људима својим шта им је дужност, задобиће огроман утицај. Тада ће моћи без устезања захтевати од њих нов напор и добиће га... Кад се борба сврши и трупа буде смењена... одаје почаст мртвима, крепи рањенике, раздаје многобројне награде. Јуче обичан у рову, сада треба да се појави у свом сјају свога положаја и чина.« (Ђенерал Серињи).

*

Неке старешине искључиво се старају да хватају кривце и да спречавају грешке; а и не примете по који леп поступак. Неки опет пропуштају грешке верујући да ће на тај начин бити омиљени. Те добричине војници ће и волети али их неће ценити. Има старешина који се стално мешају у посао млађих било зато што верују да млађи не знају и не ће да раде свој посао; било зато што је тај посао

њима, старешинама највише познат. Они често пута немају енергије да се упознају са пословима које нпр. виши положај захтева. Понеки, доспевши до положаја команданта пука, највише се занима командовањем чете па понекад лично стане пред чету и командује. Он у ствари командује са шеснајест чета али не и пуком. За неке старешине главно је да се ради а споредно је шта се ради. Старешина треба да држи све под оком, али му то не може бити главни посао, јер би то било сувише мало за вишег старешину. Ако се старешина непрестано меша у посао млађег, све се сврши на томе: да млађи пренесе посао на старешину; он ће остати и незапослен и необучен у својим дужностима. Дух мржње ће се увући поред неповерења и таква трупа неће бити ни дисциплинована ни морално јака. Велико начело надлежности захтева да је сваки на свом месту и да врши само свој посао. Изузетно, у циљу поуке, може се тренутно старији умешати у посао млађег, али само изузетно. »Хтети урадити све сам преставља човека невешта и уска духа; он троши све време у детаљима. Не треба се мешати у рад потчињених али треба бдити строго како они испуњавају своје дужности« (Леон). »Велики човек мора имати двоје: да са ситницама поступа као са ситницама, а са важним стварима као са важним стварима (Лесинг). »Они претпостављени, који се мешају у ситнице својих потчињених, нису на висини оних послова које ће имати у рату да врше (Пр. Сл. I део 179).

У војсци се мора употребити и притисак и казна, и контрола те да нико не подбаци *средњу линију вршења службе*; али се исто тако морају предузети и све мере да се та линија пребаци, да се трупи даде *полета*, енергије, како би у свом тешком раду могла савлађивати препреке и тешкоће. Казне у миру могу имати велику моћ али у рату су без дејства. Морал Наполеонове војске тукао је Фридрихову дисциплину. Морал и дисциплина Наполеонових војника тукли су храброст Мамелука. Јасно је да сама дисциплина,

сама храброст не вреди много, кад имамо посла са дисциплинованом и морално јаком војском.

Дисциплину могу постићи и одржавати и људи средњих па чак и малих способности само ако су сами ревносни и савесни; они тиме чак и импонују. Они су учитељи. Дух подићи и дати полета војсци већ је тежа ствар и то тражи нарочите психолошке способности. Ови су професори. Али само прави вођи умеју постићи и једно и друго и то су уметници, вештаци.

Пример. У једном пуку служио је потпоручник Б. кога су много кажњавали, нарочито што је задоцњавао на службу. Он је већ био огуглао на казне које нису на њега више имале утицаја. Дошао је нови командир. Сви су му честитали што има такву »птичицу« у чети. Прво јутро командир дође раније. Кад после њега дође потпоручник Б. јави се командиру скоро пркосно. Командир се са њим рукова пријатељски и не рече ништа. Друго јутро се понови исти случај. Треће јутро опет. И увек је командир долазио први а потпоручник после њега. И увек та љубазност командира која је поражавала потпоручника. Најзад, потпоручник поче долазити и сам рано. Командир не показа никакво изненађење нити промени држање. Кад једном потпоручник дође пре командира, овај га похвали али брзо пређе преко тога и неподвуче тај преокрет. Потпоручник, ненавикнут на похвале, био је одушевљен и прегну на посао свом енергијом. Код потпоручника нису биле угашене све племените жице, без којих би, разуме се, био немогућ за војску. Али и овакав рад новог командира, који је долазио свако јутро рано, био је тежи него доћи једном рано и ухватити у грешци и казнити. Овде је пример био јачи од дисциплинских казни.

— »Има их који су рођени да слушају; има их рођених да командују; они не личе једни на друге« (Жан Мирабо).

— »Неко је рођен за генерала, неко за каплара; нужно је да се судбина обојце испуни; закон правде захтева да се код обојце пробуди свест о томе« (Де Брак).

— »У колико се боље прелази преко ситница које се сретну на путу, у толико је виша способност« (Тирен).

Војнички и ратнички посао је такав да се не смемо заустављати око сваког цбуна, сваке ситнице. Какав би био оркестар и ко би га слушао, ако би се сваки час заустављао због појединачних грешака! Али, при обучавању и навикавању то је потребно. Без тога се не би нико ничему научио.

Подједнако је корисно бавити се ситницама и крупницама у војсци. Не би се могло рећи да ли је важније ако војници имају добре цокуле и ако их оне не жуље, не убијају; или ако се крећу тачно одређеним правцем а половина попада због убоја. Један наш стари капетан рекао је правилно: »У војсци, синак, нема ситнице.« — Али се то не сме схватити тако да се сви одаду пословима каплара. Сваки на свом месту и на свом послу — чини дисциплину; сваки да ради свом душом својом, не жалећи труда ни живота, — чини морал једне војске. Обоје су насушна потреба сваке војске и на обоје треба обратити подједнаку пажњу.

*

Кад младићи дођу у војску, прво се навикавају на дисциплину. Месецима се они уче, поучавају, привикавају. Тек кад се постигне извесан степен дисциплиновања, може се постепено прелазити у област моралног васпитавања. Прво иде дисциплина па онда морал, — развијање воље. Што старији војници и старешине, све се више обраћа пажња на давање полета, јер се већ рачуна са потребним степеном дисциплине. Не командује се старим војницима као са рекрутима; с пуковницима као с потпоручницима. Све у своје време и на свом месту — идеално је правило у војсци. Према свецу и тропар.

У току моралног васпитавања, дисциплина не сме попустити. Али, *начело неизменичности* треба овако разумети: Кад све иде правилно, ваља стега мало попустити. Не треба узде испустити сасвим из руку; али их ваља толико попустити да опробамо иде ли све како треба. Ако иде, онда помиловати; ако услед чега опет настане спотицање и лењост, онда опет притегнути дизгине, а по потреби и опалити. Тај метод је добар не само при дресури већ и при заповедању. »Моралне силе никад не остају на истој висини; оне опадају ако се разним средствима не крепе« (Еберс).

Али? . . . Тај метод се не употребљава кад имамо посла са пунокрвним грлима, која не трпе мамуз и корбач. При свем том, нема ни једног крвног грла којим се управља без дизгина.

Наше правило I део тач. 123 садржи праву војничку философију, створену дугим искуством. Али као и све у војсци, није тешкоћа у знању начела и истина, већ у њиховој примени. А примена начела зависи од интелигенције, карактера, темперамента, укуса и физиономије старешине.

Исто тако начин поступања зависи од интелигенције, вредноће, послушности и исправности потчињених.

Због тога сваки старешина мора што чешће подвргавати оштрој самокритици своје поступке. Ако је за то неспособан, онда мудрост налаже, *да изабере два своја пријатеља* којима ће дати право да му с времена на време могу искрено рећи истину и своје мишљење о његовим поступцима. »Геније сам командује јер види и хоће; но и он зависи од доброга савета пошто не може све видети. Ако, заслепљен гордошћу, одбаци добре савете, он допире до будалаштине а будалаштина води у пропаст« (Тијер).

ЧАСТ

Многи мешају појам части са појмом морала и честитости. Сваки нејасно наслућује у чему је част, али нема јасан појам шта је управо част. Постоји девојачка част; част човека, жене; војничка част; част трговца, свештеника, судије... У суштини све је то једна част која није ништа друго него »глас, углед кога у друштву уживамо«. Оно пак што чини да сваки има своју част (било сталешку или част полова) јесте начин живота и рада свакога. Ако би у извесном случају официр поступио као свештеник, био би нечастан. Ако би у другом случају поступио као »паметан« човек који избегава сукобе, опет би био нечастан и огласили би га кукавицом. Према томе, постоји војничка, официрска част која се разликује од других.

Част је један појам, а осећање части (честољубље) је други појам. Неко може имати јасну преставу шта је часно али нема воље да тако ради. Част је функција стида. Ко нема стида нема ни части. Оно што је стидно, нечасно је.

Моралност није исто што и часност, нарочито то није исто код официра, војника. Опростити увреду — свакако је морално дело, али за војника то није увек и часно.

Част захтева да се не ради ништа неморално (крађа, лаж, превара, убиство, туча, свађа, отимање...) али то само према својима; према непријатељу су многе ове радње допуштене. При свем том, ни у рату са непријатељем није допуштено, дакле нечасно је, да се чине нискости (нечасно је служити се обећањем па преварити; или тући, убијати ненаоужаног непријатеља; слабије од себе).

Свештеник, судија, професор и научењак, ... сматра да је паметнији онај који попушта, који избегава опасност и оскудице; њима доликује угодност, благостање, уживање сваког добра у тишини и у миру; трговцима је чак допуштено да часно конкуришу и да стичу богатство, профит, да дају новац под интерес. Они не морају да излазе на двобој за увреду части; не морају да се жртвују за друге; могу најзад имати разне погледе на отаџбину, част, војску и рат.

Све то официру не доликује и само грађанство би сматрало официра, који тако поступа, као нечасног. Оно што официра разликује од свештеника, судије, професора, жене, јесу мушке особине: — кураж (која судији и научнику није нужна); пожртвовање (која се среће и код великих научника али им није нужна); упорно сношење напора, оскудица, ратних тешкоћа и мука; нарочито савлађивање страха који се не сме опростити официру и ако је и он човек од крви и меса; јачина воље и издржљивост, јер се често сматра као питање части да ли ће се стићи на време, или ће се на страшном месту постојати. И ако је некад у рату веома примамљиво да се не стигне у борбу, да би се сачувао живот, то се сматра као највећа нечасност за једног војника. Кукавичлук ће се сваком другом лакше опростити али официру никад. Официр мора бити јунак (а то не мора бити судија, ни свештеник, нити професор; и ако је лепо да, као људи, и они буду мушкарци, да имају мушке особине). Верност према застави, краљу, држави питање је части за војника и официра; послушност, дисциплинованост, покорност су понос војника а код грађана се то сматра као ропство (у невоспитаној средини); користољубивост и богатство, ма и сумљивог порекла, код трговца су основа његовог рада; код официра се то сматра као порок и нечасност. Излагање опасности и свога живота не захтева се од мирног грађанина који може проћи поред некога који нпр. туче жену, слабијега; такав невитешки и некавалерски

поступак сматрао би се за нечасност ако би га официр учинио.

Сећамо се једнога случаја пре рата, када је један официр водио стражу, са заставом и музиком. Идући улицом куда се увек пролазило, официр примети велику масу демонстраната. Да би избегао сукоб и да не би дао повода непријатним узвицима, он је скренуо другом улицом. За то је био строго кажњен. Он се бранио тиме, да је, као јачи и наоружан, хтео да се уклони испред судара. Онда је опет владало мишљење да војник не сме да избегава судар ако му га неко нуди. То је мишљење исправно и данас и увек — докле постоји војска.

Неустрашивост војника чини да он сме сваком отворено да кресне у брк истину; то се не захтева од мирног грађанина, који сматра да је боље с миром него с чиром. Ако грађанин у великој опасности и не одржи часну реч, или у нужди не одржи обећање; то се неће строго узети. Али неодржавање часне речи и обећања од стране официра сматра се као најнечаснији поступак, због чега се губи чин.

Ако се у случају неке опасности грађанин тргне, збуну, или и побегне на улици; то се неће сматрати као нечасно; али ако би то учинио официр, сами би га грађани исмејали.

Одбранити слабога, опасно је за многе и они ће се правити невешти. Једна витешка, часна природа ће улетети у борбу па ма и сам извукао батине. Он може и бити оборен на земљу, али ће се клечећи борити, гледећи право у очи противнику. Он је оборен, али није побеђен. То приличи војнику, официру. То је *официрска част* на коју понеки љубоморно гледају!

У другој половини прошлога века сва европска штампа писала је похвално о једном француском официру, који је оставио сабљу на страну, и голим се рукама борио са неким грађанима који су га увредили. Да је употребио са-

бљу, он би, како се сматрало са правом, упрљао официрску част и част оружја, јер му оно није било дато да се употреби против ненаоружаних људи.

Један судија може мирно проћи покрај свога колеге кога туку. То се не сме замислити код војника, код официра.

При двобоју може неки грађанин из превеликог страха окинути пиштољ и пре времена; такав поступак би био самоубиство за војника, официра.

Штедети живот, избегавати напоре и муке, држати се кукавички на мукама; склањати се од невремена и тражити угодност и мир, све то може и приличити мирном грађанину, али официру и војнику нипошто.

Али оно што се не да замислити код официра то је: опростити увреду из страха да не излаже живот. Опростити увреду ако неко моли, најлепши је поступак и за официра, јер »човек никад није тако леп као кад прашта«.

Али ако неко не моли? — Увреда се мора опрати пошто по то.

*

Моралност је: чинити добро своме ближњем и оно зависи само од наших наклоности и поступака.

Част захтева да се чини и зло (тући се за одбрану своје части због увреде) и зависи не само од наших поступака већ и од поступака наших другова, наше породице (жене, ћерке, сина). Погрешно је мишљење неких (Биндинг) да част зависи само од носиоца те части.

Исто тако част се не доказује. Тешко ономе који мора доказивати да је частан. То се стиче али се не осваја и не доказује.

»Ко се прави црв, не може се тужити да је ногама погажен« (Кант). Официр не може и не сме мирно подносити увреде. Ако би обзирани дисциплине, дужности спречили да реагира на лицу места на увреду, он ће то морати учинити после тога, кад му се да прилика. То захтева његова част.

Неморалан човек не може бити частан; али не значи да је и сваки моралан човек уједно и частан. Чувати част, значи чувати образ или га опрати. Ако би човек случајно пао у близо не значи да у њему мора и остати. ., Бранити част захтев је скоро увек тежак и опасан, зато се слабији духови обично праве невешти према увреди. Мирни грађани и т. д.

Од схватања околине, од менталитета људи једнога друштва или једне класе, — зависи и појам части. Отуда у деликатним питањима повреде нечије части, најбоље је предати ствар неколицини људи, *који уживају добар глас*; тај суд части ће правилно судити да ли је доиста нечија част повређена или је то само увређена сујета која нема много везе са чашћу. Овакав поступак је могућ у неким случајевима, али не и увек. Понекад је сваки појединац доведен у прилику да сâм пере увреду, и начин на који он то буде учинио, показаће степен његове осетљивости. Права част јаче се брани од јаких; притворна пак сили се према слабима. Околина и менталитет људи и те околине, дакле јавно мишљење, утиче на оцену шта је часно а шта нечасно. И баш због тога јавног мишљења се частан човек и бори против повреде његовог угледа, због љаге на свом имену, образу. Једна околина извесне поступке сматра као часне, друга као нечасне, (хајдучка част и т. д.).

Ако је универзитет школа знања, војска мора бити *школа карактера*. »Има људи неспособних за науку, нема их неспособних за врлину« (Конфучије).

ЗАКЉУЧАК

Из ових редова види се колико је тешко старешинама у војсци да подесе своје поступке и начин заповедања, па да створе дисциплину и да подигну морал своје јединице, а да при том не повреде част ни једном свом млађем. Ако третирате млађе као слуге и незналице, они ће то и бити.

Ако их третирасте као часне, као господу и сараднике, они ћи то и постати.

Груба контрола може нехотично бацити љагу на млађег, као да он не врши часно и савесно своје дужности. Примедбе морају бити стављене, али начин на који се стављају мора бити такав да не дира у част млађега. Ако се примедбе не ставе, млађи ће помислити да добро ради или да старешина не види грешке, што умањује ауторитет старешине. Ако опет претера у замерању, убија вољу за рад — морал. Ако при том почне и вређати, он дира у част млађега. Јасно је да треба имати много вештине и такта па да се у свакој прилици уме изабрати и начин заповедања. Некада ће бити потребна увреда, ако похвала не покрене млађега на рад (ово се често у рату дешавало); али људи никад не праштају увреду макар се и правили љубазни према старијима. Неки опет олабави чим добије похвалу...

Способан старешина ће умети да се креће између дисциплине, морала и чести; да све то негује у својој јединици, да ништа од тога не занемари. Наизменична употреба: опомена, замерки, казни — и похвала, награда, чувајући при том осетљивост млађега, даће најбоље резултате. При том се не сме заборавити да се мора поступити: сваком по заслуги; за грешку, опомену, — за заслугу похвалу. Према рђавом бити строг и неумитан; према добром племенит и широке руке. Чим се једна средства дуже употребљавају, њихова моћ слаби; потребна је промена ради освежавања. Под једним начином заповедања мењају се људи, а то захтева да се одмах узимају и друга средства. »Срећан је онај који подеси своје понашање према приликама а несрећан онај, који се не може да прилагоди времену и који не може да промени своје понашање и свој систем, када буде прошло време. Некад ће употребити силу, некад лукавство, некад доброту а некад зло и насиље.« (Макиавели.) Мора се стално посматрати, анализовати и одређивати која средства у ком времену најбоље дејствују. Ни у ком случају не

смето бити једнострани: само кажњавати или само хвалити. Тиме се квари трупa. Млађи мора осетити да ми можемо и »опалити« и помиловати. Али никад ни у једној прилици не смемо ударити на част свога млађега; да га понизимо, или обешчастимо. Ако би се то случајно у љутини десило; дужност је да се одмах извинимо, па ма то био последњи комордија у војсци. У питању војничке части, подједнако је часно бити прост борац у рову и генерал. Тако се схваћала част у нашим ратовима и у српској војсци. Наше војводе и ђенерали и ако нису трпели сувишну интимност, нису се никад устручавали ни стидели да се рукују са простим војницима; а такав поступак у неким европским војскама био би нечастан за тако високе личности.

Никад не треба претеривати. Лук сувише затегнут лако се пребије; точак сувише причегнут укочи се. Исто тако не треба претеривати у другом правцу и за мале заслуге давати велике награде, јер ће се млађи навићи да олако долазе до награда и на тај се начин размазе.

Ако је старешина јаке воље и спреме, ако је трезвен а при том човечан (ако воли своје људе); ако је доследан, хладан и смео постаће ауторитет својим млађима и његов престиж биће најсилније средство да влада својим људима. Морамо пазити да нас велико поверење не учини несмотреним, ни велико неповерење — нетолератним. Не поведити брзо; видети све својим очима и проверити све; радити лагано и не плашити се сенке. »Карактери раздражљиви и уображени имају мало успеха. Бити хладан највећа је одлика човека коме је суђено да заповеда. У владању собом лежи један од главних услова савршенства идеалног човека. Људе треба водити гвозденом руком у свиленим рукавицама.« Старешина мора имати осећај мере докле иде дисциплиновање а кад почиње давање полета својим људима. *Мора знати да одреди моменат кад ће од својих ученика створити своје сараднике;* јер ипак неће их целога живота третирати као ђаке. — »Успех у животу зависи од

животне равнотеже. Укус и моћ суђења обухватају оно што се назива »равнотежа ума« тј. моћ мировања, — способност: уздржати се. Људи без укуса и без расуђивања увек су брзоплети; они се брзо узбуне и увек узмуте себи слику о предмету којим се баве« (Бец Хот).

Ако у нашој јединици нема дисциплине, нема воље за рад и нема осећања части и поноса (што смо у тој јединици), — кривица је до старешине те јединице, дакле до нас самих. Ако једна машина не избацује добре примерке, поправљајмо прво машину. Стара је истина: какав је старешина таква му је и трупа. Један пук је одличан под командом једнога, а слаб под командом другога. Први уме да командује а други не уме. А најважније је при командовању: — стварати и одржавати дисциплину, — подићи моралну снагу, — неговати част појединца и јединице. *То троје чине круну васпитања у војсци. Ако је дисциплина сребро; морал, воља за радом, је злато; а част је алам камен на тој круни.*

Пешадиски бригадни ђенерал
Светомир С. Ђукић.

Mult Strain, putin rognin.
27 - X - 1915. L. L. L. M.

¹⁾ Скрећемо пажњу на чланке у »Војном Веснику од гг. Ђурића и Кашака »Психологија и дисциплина« и на чланак судског потпуковника г. Драг. Маринковића »Војничка част«; као и на низ чланака о овим питањима у »Војном Веснику«. И ако се са многим наводима разних писаца нисмо слагали, ипак су нам они дали и материјала и потстрека да своје концепције о овим питањима допунимо, расветлимо и да овако одвојимо један појам од другога.

K. 1049/2006.
Lin. 5-

МАГ

II 521900

300601049

COBISS